

Nr 32.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i expropriationslagen.

Tredje lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt motion, nr 235, av herr *Gezelius m. fl.*

I motionen beröres inledningsvis mineraliernas betydelse för vårt näringsliv. Motionärerna framhåller därefter såsom ett allmänt intresse att tillgodogörandet av dessa och andra naturtillgångar icke i onödan försvåras. De anser, att detta intresse icke tillräckligt uppmärksammas i expropriationslagstiftningen. Vidare framhäves, att om expropriationstillstånd lämnas, oaktat förefintliga mineraltillgångar härigenom icke kan utnyttjas, skall markägaren erhålla full ersättning. Med dessa utgångspunkter förordas i motionen, att gällande expropriationslag skall kompletteras i följande tre hänseenden.

Det bör enligt motionärernas mening åvila den som ansöker om expropriation skyldighet att på lämpligt sätt visa, att naturtillgångar icke skadas av expropriationen. Detta kan exempelvis ske i den formen, att i samband med inlämnande av karta och beskrivning över expropriationsområdet jämlikt 4 § 1 st. expropriationslagen företes en översiktlig redogörelse, upprättad av Sveriges geologiska undersökning eller eljest sakkunnig person, om expropriationsområdets geologiska förhållanden med särskild hänsyn till möjligen förefintliga naturtillgångar.

Vidare föreslås, att expropriationslagen skall bereda möjlighet för expropriationsdomstols ordförande att till tjänstgöring i domstolen kalla tekniker med särskild kompetens för värdering av mineraltillgångar.

Fastighetsägare behöver icke, anföres det i motionen, underrättas om expropriationsansökan annorledes än genom offentlig kungörelse. Enligt motionärernas mening bör underrättelseskyldigheten uppfyllas på ett mer effektivt sätt. En utväg vore att i lag stadga skyldighet att med rekommenderat brev med allmänna posten underrätta varje enskild markägare om att rätt till expropriation söks.

Motionärerna hemställer, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t efter erforderlig utredning måtte framlägga förslag till sådan ändring i expropriationslagen att de i motionen framförda synpunkterna blir tillgodosedda.

Beträffande de synpunkter i motionen, för vilka här icke redogjorts, får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver utlåtande inhämtats av kommerskollegium. Kollegiet har med sitt utlåtande överlämnat yttranden av Svenska gruvföreningen, Sveriges geologiska undersökning och bergmästarna.

Gällande bestämmelser m. m.

De rättsregler motionärerna omnämner finnes i *lagen den 12 maj 1917 om expropriation*. Reglerna har motsvarighet i andra lagar, bl. a. i *lagen den 27 juni 1902 innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar* (1 och 3 §§).

Någon skyldighet för expropriationssökanden att vid ansökningsen till Konungen foga redogörelse för expropriationsområdets geologiska förhållanden är icke särskilt stadgad i expropriationslagen. 4 § första stycket expropriationslagen föreskriver allenast, att sökanden skall bifoga karta över fastigheten med beskrivning, utdrag av fastighetsregistret, styrkt uppgift å fastighetens ägare och innehavare samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

Den kommitté som år 1910 avgav *betänkande med förslag till lag om expropriation* övervägde om det skulle vara lämpligt att i lagen införa bestämmelser ej blott om de handlingar, som skulle åtfölja expropriationsansökningsen, utan även angående den utredning i övrigt, som borde föregå ansökningsens prövning av Kungl. Maj:t. Denna utredning hade att fylla huvudsakligen två ändamål: dels borde undersökas, om det syfte, för vilket egendomen skulle tagas i anspråk, vore av sådant allmänt gagn, att expropriationen borde ske, dels borde de, i vilkas bestående rättigheter ingrepp ifrågasattes, få tillfälle att yttra sig.

I lagen inflöt en bestämmelse för tillgodoseende av det andra ändamål som kommittén nämnt (se härom nedan). I vidare mån är icke genom lagbestämmelser reglerat huru den utredning skall åvägabringas, som skall ligga till grund för Kungl. Maj:ts prövning av expropriationsansökningsen.

Expropriationslagens bestämmelser om expropriationstekniker infördes i samband med 1949 års ändringar i lagen. Man avsåg att genom dessa värderingsexperters medverkan i expropriationsdomstolarna nå större likformighet i värderingarna. Teknikerna tillsattes länsvis, men det förekommer att en person förordnas till tekniker i flera län. Antalet tekniker i riket utgör f. n. något mer än 250. Angående kraven på expropriationstekniker har föreskrivits (16 §), att halva antalet skall ha erfarenhet i fråga om fastighetsvärdering inom tätorter och halva antalet beträffande dylik värdering å landet. Bland de f. n. utsedda teknikerna finnes lantmätare, agronomer, jägmästare, arkitekter, byggnadsingenjörer m. fl. Om den sakkunskap, exempelvis kunnighet i skogstaxering, envar av dem företräder, lämnas uppgift till ordföranden i domstolen. Denne tillkallar för varje mål den eller de, högst två, som han med hänsyn till erforderlig sakkunskap och övriga förhållanden finner lämpligast (17 §).

Angående underrättande av fastighetsägare m. fl. om expropriationsansökan stadgas i 4 § tredje stycket expropriationslagen. Tillfälle skall enligt detta lagrum lämnas fastighetens ägare och innehavare så ock annan, som kan av expropriationen lida men, att avgiva yttrande, hu-

ruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är med särskild olägenhet förenat, eller annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i anspråk eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen.

Nuvarande lydelsen av lagrummet framlades, då förslag till lag om expropriation år 1916 remitterades till lagrådet; dock saknades orden: »så ock annan, som kan av expropriationen lida men». Vid remissen erinrade vederbörande *departementschef* om vissa uttalanden av den kommitté som utarbetat förslaget i ämnet. Han anförde därpå bl. a. följande.

I likhet med kommittén anser jag, att några mera detaljerade föreskrifter om det sätt, varpå sakägarna i olika fall skola höras, icke lämpligen kunna meddelas i lag. Men å andra sidan vill det synas, som om dock själva den principen, att sakägarna skola erhålla tillfälle att yttra sig om det föreslagna expropriationsområdet, är av så stor vikt att ett lagstadgande därom icke bör saknas. Bestämmelse härom har nu införts såsom ett tredje stycke i 4 §. I vilken form hörandet skall ske lämnas i denna bestämmelse oavgjort. Såsom kommittén framhållit, är delgivning av ansökningshandlingarna med sakägarna var för sig den bästa formen. Att alltid iakttaga detta förfarande är emellertid omöjligt. I vissa fall måste man nöja sig med att under viss tid hålla handlingarna tillgängliga för sakägarna å lämplig plats samt genom offentlig kungörelse giva dem meddelande härom. Att stadga något undantag från regeln om jordägarnas hörande synes icke vara behöfligt eller lämpligt; åtminstone den sistnämnda formen därför torde alltid kunna anlitas utan att för mycket tynga expropriationsförfarandet. Även i de — enligt förslaget i väsentligt mindre utsträckning än enligt gällande rättstillämpning förekommande — fall, då gränserna för expropriationsområdet ej i detalj bestämmas av Kungl. Maj:t, framgå dock expropriationens sträckning och omfattning av beslut, som Kungl. Maj:t meddelar, och det synes därför jämväl i dylika fall vara av värde för sakägarna att före ärendets avgörande få tillfälle yttra sig angående det avsedda expropriationsområdet.

Lagregeln erhöll sin slutliga avfattning på hemställan av 1917 års *lagutskott*, som därom anförde följande.

Enligt förslaget tredje stycke skall fastighetens ägare och innehavare lämnas tillfälle att avgiva yttrande, huruvida han med anledning av den olägenhet expropriationen kan medföra för honom eller eljest har något att erinra mot ansökningen. Understundom kan emellertid en dylik erinran med fog göras jämväl av annan, t. ex. granne, och har det därför synts utskottet lämpligt, att tillfälle till yttrande lämnas utom ägare och innehavare av den fastighet, som skall tagas i anspråk för expropriationsändamålet, jämväl annan, som kan av expropriationen lida men. Särskild bestämmelse angående det sätt, varå yttrande från annan än fastighetens ägare och innehavare bör inhämtas, torde ej vara erforderlig. Kungörelse på sedvanligt sätt i orten om den sökta expropriationen med erinran om den rätt att däröver avgiva yttrande, som här avses, läser vara för ändamålet tillräcklig.

Yttrandena.

I yttrandena visas allmänt förståelse för motionärernas önskemål. De problem som berörts i motionen har enligt några remissinstanser särskilt framträtt, då det gällt expropriation för framdragande av kraftledning.

Förslaget att i lag införa skyldighet för expropriationssökande att med ansökningen överlämna redogörelse för geologiska förhållanden inom expropriationsområdet har icke vunnit klar anslutning hos remissinstanserna. Motionärernas syfte kan enligt några yttranden i möjlig mån tillgodoses inom ramen för nuvarande lagbestämmelser. Flera remissinstanser framhåller, att bergmästarnas sakkunskap rörande mineraltillgångar bör utnyttjas. Enligt kommerskollegii mening kunde expropriationslagens 4 § 1 st. kompletteras med ett stadgande om skyldighet för sökanden att bifoga ett utlåtande från vederbörande bergmästarämbete.

Vad motionärerna anfört rörande särskilda expropriationstekniker och sakägares underrättande anses av de flesta remissinstanserna väl motiverat eller beaktansvärt.

Beträffande motionen i allmänhet anför Svenska gruvföreningen följande.

Då fråga är om naturtillgångar av ifrågavarande slag har man ur rättslig synpunkt att taga hänsyn till fyra olika kategorier, nämligen *dels* fyndigheter som äro inmutade enligt gruvlagen eller äldre gruvrättsliga bestämmelser, *dels* fyndigheter å vilka koncession meddelats enligt stenkolslagen, *dels* fyndigheter av nu nämnda slag som ännu ej blivit föremål för inmutning eller koncession och *dels* fyndigheter som helt falla under jordägarens rådighet och få tillgodogöras av denne utan inmutning eller koncession.

Det vill synas som om motionärerna avsåge mineralfyndigheter av alla slag, men det talas i motionen ej om inmutare eller gruvinnehavare och innehavare av koncessionsrätt. Motionärerna tänka sig jordägaren såsom representant för de intressen, varom här är fråga. När inmutning eller koncession beviljats är det emellertid innehavarna av dessa rättigheter som äro rättsägare, och jordägaren har i princip ej annan rätt än jordägareandel enligt äldre gruvrätt och avgäld enligt gruvlagen och stenkolslagen. Motionärerna förutsätta, att jordägaren bäst känner till markens värde och beskaffenhet. Så är dock ej alltid fallet, då fråga är om mineralfyndigheter.

Huruvida gruvrätt enligt gruvlagen är en sådan särskild rätt som enligt 1 § sista stycket expropriationslagen kan vara föremål för expropriation är diskutabelt. Jämför härom motionerna nr 165 i första kammaren och nr 210 i andra kammaren till 1952 års riksdag om utredning angående särskilda lagstiftningsåtgärder för att tillgodose de till Smålands Taberg knutna naturskyddsintressena. Frågan har även behandlats i promemoria angående gruvlagen, upprättad av revisionssekreteraren Hugo Digman år 1949 (stencilrad) s. 44—51. I denna promemoria uttalas, att frågan huruvida expropriationstillstånd bör lämnas, när en gruvrättighet beröres, torde få bedömas efter en avvägning mellan expropriationsändamålet och gruvrättigheten samt att i expropriationstillståndet bör klargöras i vad mån expropriationen får inkräkta på gruvrättigheten. Enligt promemorian bör expropriationsdomstolen vidare tillse, att målet ej slutligen avgöres förrän innebörden av expropriationstillståndet i detta hänseende blivit klarlagd.

Något vägledande prejudikat hur frågan bör bedömas föreligger ej, men föreningen har den uppfattningen att expropriation av gruvrätt enligt gällande lag ej kan ske. De problem som uppkomma i samband med en sådan expropriation med avseende främst på värdering av fyndigheten skulle vara ytterst svåra att lösa. Bortser man från existerande gruvrättigheter få emellertid de frågor, som avses i motionen, mera begränsad betydelse. Man torde få utgå ifrån att en fyndighet, beträffande vilken det är känt att den

har sådant värde, att den bör hindra expropriation, endast mera sällan ej gjorts till föremål för gruvrätt när sådan rätt kan ifrågakomma.

I fråga om den föreslagna skyldigheten för expropriations-sökande att visa att mineraltillgångar icke skadas yttrar *kommerskollegium*.

Kollegium vill understryka betydelsen av att bestämmelser finnas, vilka äro ägnade att förhindra, att naturtillgångar genom expropriation onödigtvis skadas eller göras oåtkomliga för framtiden. För att uppnå detta syfte har i motionen framlagts förslag om att expropriationslagens 4 § 1 st. kompletteras med en bestämmelse av innehåll att i samband med inlämnande av karta och beskrivning över expropriationsområdet skall företes en översiktlig redogörelse, upprättad av Sveriges geologiska undersökning eller eljest sakkunnig person, om expropriationsrådets geologiska förhållanden med särskild hänsyn till möjligen förefintliga naturtillgångar. Lämpligheten av ett dylikt tillvägagångssätt vill Kollegium emellertid starkt ifrågasätta, enär en utredning av föreslagen art måste bli synnerligen omfattande, om den skall få betydelse för en avvägning av de olika intressena vid en expropriation, och därför komma att åsamka vederbörande stora kostnader. Av motionärerna framförda synpunkter kunna till stor del sägas vara tillgodosedda genom de bestämmelser som äro givna i 4 och 5 §§ expropriationslagen.

Det torde dock få anses vara synnerligen värdefullt att tillskapa ytterligare garantier för att expropriationsärenden ej avgöras med mindre tillbörlig hänsyn tages till förekomsten av naturtillgångar. Enligt Kollegii förmenande synes man därvid i första hand böra anlita den sakkunskap och kännedom om mineraltillgångar som förefinnes hos bergmästarna, varför expropriationslagens 4 § 1 st. kunde kompletteras med ett stadgande om skyldighet för expropriationssökanden att vid ansökningen foga jämväl ett utlåtande från vederbörande bergmästarämbete.

Svenska gruvföreningen yttrar i förevarande hänseende.

Motionärernas synpunkter äro värda beaktande, men fråga är, om de ej kunna tillgodoses inom ramen för gällande lagbestämmelser, främst 4 och 5 §§ expropriationslagen. Det torde redan enligt nu gällande bestämmelser ankomma på Kungl. Maj:t att i ett fall då en expropriation skulle omintetgöra eller åstadkomma avsevärt intrång på en värdefull naturtillgång beakta denna omständighet vid expropriationsfrågans behandling. Föreningen vill för sin del gärna understryka vikten av att så sker, liksom att expropriationsärende ej avgöres utan att utredning i dessa hänseenden verkställts och att vederbörande rättsägare beretts tillfälle att yttra sig i ärendet. Bergmästarnas kännedom om fyndigheter inom deras distrikt samt bergmästarnas sakkunskap rörande hithörande förhållanden böra därvid givetvis utnyttjas.

Sveriges geologiska undersökning anför.

Motionen berör förhållanden, som synas vara väl ägnade att bli föremål för kompletterande bestämmelser i expropriationslagen. Med den stora omfattning expropriationsförfaranden numera erhållit, händer ej sällan — såsom påpekas i motionen — att mineraliska naturtillgångar helt eller delvis göras oåtkomliga för framtida exploatering. Detta gäller t. ex. vid framdragande av större kraftledning, vilka genom sina relativt stora anläggningskostnader och därmed sammanhängande svårigheter att omreglera deras sträckning på marken komma att så att säga sterilisera de fyndigheter, som befinna sig under dem. Även fyndigheter, som befinna sig i grannskapet,

kunna påverkas av hänsyn till att skyddszoner kring kraftledningarna äro erforderliga, inom vilka bergsprängning i dagen ej får äga rum, vilka genom kringflygande stenar på ett ödesdigert sätt kan skada kraftledningen.

Även vid utläggande av stadsplaner föreligger risk, att mineraltillgångar, som skulle kunna vara av största betydelse för ortens utveckling, kan komma i sådant läge, att deras framtida utnyttjande äventyras.

Å andra sidan kan det vid exproprieringsfall bli frågan om att mot ett visst intresse väga ett annat, exempelvis skyddande av en grusås med vattentäkter gentemot en planerad, önskvärd bebyggelse.

Den av motionärerna föreslagna formen för att skydda det allmänna intresse, som föreligger att utnyttja mineraliska naturtillgångar, synes i sin avsikt vara den lämpliga, nämligen att det i samband med inlämnande av karta och beskrivning över expropriationsområdet blir känt, om detsamma innehåller mineralisk fyndighet eller annan jämförbar naturtillgång av intresse. Motionärerna går i frågan ännu längre, i det de föreslår »en översiktlig redogörelse, upprättad av Sveriges geologiska undersökning eller sakkunnig person om expropriationsområdets geologiska förhållanden med särskild hänsyn till förefintliga naturtillgångar». Detta innebär, att strängt taget varje expropriation skulle föregås av uttalande från geologisk expertis på grundval av förefintligt material eller eventuellt en geologisk undersökning av relevanta markområden, direkt avsedda för expropriering eller avsedda att bindas såsom skyddszoner. Uttalandet eller undersökningen behöver ej nödvändigtvis ske genom Sveriges geologiska undersökning utan av annan sakkunnig person eller institution, men Undersökningen förklarar sig beredd att i mån av tillgång på personal åtaga sig dylika uppdrag.

Genom det föreslagna förfarandet kan måhända avgörandet av expropriationsärendena i vederbörliga domstolar bliva fördröjt. I praktiken torde för närvarande den regeln gälla, att därest vid tillämnad expropriation en mineralisk fyndighet kommer i konflikt med tvångsförfarandet, frågan redan på ett mycket förberedande stadium tas upp mellan parterna. Om i vissa fall det med fyndigheten förknippade intresset är mera framträdande, kan detta leda till att expropriatören avstår från tvångsförfarandet; i andra fall åter kan det resultera i en frivillig överenskommelse mellan sakägarna, grundad på ersättning för intrånget å ifrågasatt fyndighet. Det senare förfarandet har otvivelaktigt ofta visat sig vara det smidigaste för att undvika tidsutdräkt, vilken till exempel i det fallet, att en hel bygd eller ett helt industriområde väntar på distribution av elektrisk kraft på grundval av en nytillkommen kraftledning, kan innebära en mycket betydande allmän olägenhet.

Bergmästarämbetet i norra distriktet uttalar.

Motionärernas farhågor, att malm-, mineral- och stentillgångar kunna bli mer eller mindre oåtkomliga genom markens expropriation, äro icke ogrundade. De nämnda naturtillgångarnas relativa sällsynthet medför emellertid, att antalet fall, då skadeverkning genom expropriation kan uppstå, måste bli ganska ringa, och det kan ifrågasättas, om ett generellt stadgande om skyldighet för sökanden att förete redogörelse för de geologiska förhållandena är påkallat. Samma risk att tillgodogörandet av naturtillgångar försvåras genom att marken tages i anspråk för annat ändamål föreligger i vida större utsträckning i många andra sammanhang, och det synes därför vara tillräckligt om markägaren, som motionärerna föreslå, i god tid blir underrättad om den förestående expropriationen och därigenom beredes tillfälle att själv låta göra de undersökningar, som i varje särskilt fall kunna vara motiverade.

Ämbetets tveksamhet beträffande en generell föreskrift beror framför allt därpå, att den föreslagna av Sveriges geologiska undersökning eller annan sakkunnig upprättade redogörelsen förutsätter en undersökning på platsen för att bli av verkligt värde, och om expropriationen avser t. ex. mark för en kraftledning av kanske flera tiotal mils längd, blir fältundersökningen så pass dyrbar, att kostnaderna knappast stå i rimlig proportion till den nytta, som kan väntas.

Så ofullständig, som kännedomen om landets berggrund är, blir ett allmänt uttalande på basis av vad som tidigare blivit känt om de geologiska förhållande av skäligen ringa värde.

I ett avseende synes motionärernas önskemål dock kunna tillgodoses utan nämnvärd olägenhet nämligen beträffande i kraft varande inmutningar och utmål. Här föreligger redan en latent förfoganderätt (marklösen), till vilken hänsyn bör tagas, och ämbetet vill för sin del tillstyrka, att i expropriationslagen införes ett stadgande om skyldighet för sökanden att inhämta upplysningar på vederbörande bergmästarämbete. Detta förfaringsätt har redan tidigare praktiserats av vattenfallsstyrelsen bl. a. beträffande stamlinjerna från Harsprånget.

Om detta skydd anses otillräckligt, vilket möjligen kan vara förhållandet vid expropriation av mycket stora, sammanhängande områden t. ex. för utläggande av nationalpark, befästningsområde eller liknande, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att taga initiativ till den undersökning, som kan vara erforderlig. Det kan även övervägas, om icke syftet med motionen skulle i övrigt kunna nås genom ett stadgande, att Kungl. Maj:t äger att från enskild sökande infordra utredning i här berörda avseenden i de fall, då detta med hänsyn till expropriationens omfattning eller av andra orsaker kan anses påkallat.

Enligt *bergmästarämbetet i östra distriktet* kan en översiktsredogörelse angående de geologiska förhållandena endast i undantagsfall ge tillräckliga faktorer av art att de kan vägas mot andra intressen. Ämbetet yttrar vidare.

Mineraltillgångarnas värde inom landet äro numera av synnerligen stor betydelse och kunna inom många områden vara det för landet viktigaste intresset att skydda vid många exproprieringar. Det synes sålunda vara en oavvislig begäran, att Kungl. Maj:t, som i sista hand vid avvägning av skadan mot nyttan vid en expropriation får tillgång till sakkunnig bedömning av gruvrättsförhållandena i området, sannolika värden på mineraltillgångarna samt de möjligheter, som finnas att hitta ytterligare mineralfyndigheter eventuellt i samband med redan blottade eller i brytning varande. Denna sakkunskap finnes hos bergmästarämbetena, vilka även följa gruvdriftens ekonomiska utveckling och dennas driftsstatistik, varför hithörande frågor beträffande expropriation synes böra underställas bergmästarna för yttrande.

Bergmästarämbetet i västra distriktet förordar den föreslagna kompletteringen av expropriationslagen. I sin motivering anför ämbetet.

Erfarenhet i fråga om expropriationslagens konsekvenser inom distriktet har ämbetet vunnit vid planering av 380 KV-ledningens från Harsprånget till Hallsberg framdragande. Härvid har ett flertal gruvutmål, kvarts- och kalkstensfyndigheter berörts. I och med att bergmästaren fått medverka vid planeringen har nämnda ledning kunnat framföras över gruvfälten på sätt, som varit till minsta skada för gruvägaren och därmed även minskat kostnaderna för staten. Samma har varit fallet med vissa kalkstensbrott.

Bergmästarämbetet i södra distriktet avstyrker bifall till motionärernas hemställan i vad den avser skyldighet för sökanden att verkställa undersökning rörande naturtillgångar. Enligt ämbetets mening komme det förmodligen att uppstå stora svårigheter att uppställa de krav eller grunder för en sådan undersökning som kunde göra den värdefull. Det exempel som uppställts — karta över området med redogörelse av Sveriges geologiska undersökning — skulle i de flesta fall visa sig värdelöst utan en närmare undersökning. Hur en sådan skulle utföras kunde ej i lag bestämmas, då detta bleve beroende av lokala förhållanden.

Motionärernas förslag om särskilda expropriationstekniker för värdering av mineraltillgångar är enligt *Sveriges geologiska undersökning* och *bergmästarämbetet i norra distriktet* väl motiverat. Också *bergmästarämbetena i västra och östra distriktet* ställer sig positiva till förslaget. *Bergmästarämbetet i östra distriktet* anser sålunda, att det bör stadgas, att domaren må tillkalla bergmästaren såsom expropriationstekniker eller där så icke sker infordra yttrande från denne. *Bergmästarämbetet i västra distriktet* nämner att ämbetet medverkat vid bedömande av skälig ersättning, då kraftledning dragits över minerafyndigheter. *Kommerskollegium* anser förslaget värt att beaktas, medan *Svenska gruvföreningen* anser att i län, där det av förhållandena påkallas, bör bland teknikerna vara representerad erforderlig sakkunskap i frågor av nu förevarande slag. *Bergmästarämbetet i södra distriktet* anser däremot att det ej kan uppletas någon sakkunnig som med säkerhet eller ens tillnärmelsevis kan avgöra värdet av en fyndighet med hänsyn till ersättningsanspråk, även om ganska omfattande undersökningsresultat står till buds.

Det i motionen framförda förslaget beträffande s a k ä g a r e s u n d e r r ä t t a n d e anser *Sveriges geologiska undersökning* väl motiverat. Under rättandet synes enligt dess mening effektivt kunna ske genom rekommenderat brev.

Bergmästarämbetena i riket uttalar sig också i tillstyrkande riktning. Man åberopar härvid att bestämmelser motsvarande de i motionen föreslagna finnes i vissa andra lagar. Särskilt nämnes gruvlagen den 3 juni 1938 och lagen den 28 maj 1886 angående stenkolsfyndigheter. Ämbetet i *norra distriktet* framhäver betydelsen av att markägaren underrättas i god tid, och liknande synpunkt anföres av ämbetet i *västra distriktet*. Enligt ämbetet i *östra distriktet* har en ändring sådan som den föreslagna i praktiken visat sig erforderlig. Förutom markägarna bör ägare till gruveutmål och inmutningar enligt ämbetets mening underrättas. *Bergmästarämbetena* har, framhåller ämbetet slutligen, erforderlig kännedom om vilka gruvrättsägare som skulle komma att beröras av en tilltänkt expropriation. Ämbetet i *södra distriktet* anser motionärernas hemställan i förevarande del vara synnerligen rimlig, då expropriation utgör ett avsevärt intrång i en markägares rätt. På meddelandet till jordägaren borde på liknande sätt som på mutsedel och mutsedelsavskrift göras utdrag ur lagen, så att jordägaren,

utan att behöva slå i lagtext och författningar eller anlita advokat, bleve underrättad om sina rättigheter.

Svenska gruvföreningen understryker vikten av att rättsägare beredes tillfälle yttra sig.

Kommerskollegium anser motionärernas förslag även i förevarande hänseende värt beaktande.

Utskottet.

I motionen hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att Kungl. Maj:t efter erforderlig utredning måtte framlägga förslag till sådan ändring i expropriationslagen att i motionen framförda synpunkter blir tillgodosedda. Dessa synpunkter går ut på att lagen bör ändras i väsentligen tre avseenden.

Motionärerna gör för det första gällande, att expropriation kan medföra att mineralier och andra naturtillgångar göres oåtkomliga för framtiden. Det vore emellertid ett allmänt intresse att naturtillgångarna i görligaste mån skyddades och deras tillgodogörande icke onödigtvis försvårades. Det borde därför åvila den som ansöker om rätt till expropriation att på lämpligt sätt visa, att naturtillgång icke skadas genom expropriationen. Denna skyldighet kunde exempelvis fullgöras i den formen, att sökanden företedde en översiktlig redogörelse, upprättad av Sveriges geologiska undersökning eller eljest sakkunnig, för expropriationsområdets geologiska förhållanden. Redogörelsen borde fogas vid ansökningen i likhet med vad f. n. är stadgat i 4 § första och andra styckena expropriationslagen beträffande karta över fastigheten, utdrag av fastighetsregistret, uppgift å fastighetens ägare m. m. Nyssnämnda lagrum borde alltså kompletteras.

Motionärernas uppfattning att expropriation under vissa förhållanden kan motverka naturtillgångars riktiga tillgodogörande delas av de instanser som yttrat sig över motionen. Allmänt pekas på den fara som framdragande av kraftledning i detta avseende kunde medföra. Där en kraftledning byggts kunde nämligen brytning av mineralier icke ske, åtminstone icke vid markytan. Även annan byggnadsverksamhet, för vars genomförande expropriationsförfarandet användes, kunde komma att planeras så, att det bleve svårare än förut att bryta i trakten befintliga mineraltillgångar. I flera remissyttranden framhålles emellertid, att det knappast vore lämpligt att i samtliga expropriationsfall göra en omfattande undersökning angående vilka mineraltillgångar som möjligen kunde finnas å expropriationsfastigheten. Hos vederbörande bergmästare förefintlig sakkunskap rörande hithörande förhållanden borde dock, enligt vad de flesta remissinstanserna anfört, utnyttjas. Enligt kommerskollegi mening kunde i sådant syfte 4 § första stycket expropriationslagen kompletteras med ett stadgande om skyldighet för expropriationssökanden att vid ansökningen foga jämväl ett utlåtande från vederbörande bergmästarämbete.

Även utskottet finner angeläget, att brytningen av mineralier ej onödigtvis hindras genom expropriation och därmed förenat byggande av hus,

kraftledning, befästning eller dylikt. Risk kan uppenbarligen också föreligga, att i expropriationsärende andra betydelsefulla värden, t. ex. fornminnen eller sällsynta växtslag, lämnas obeaktade. Fråga är emellertid om det allmänna intresset att skydda naturtillgångar m. m. icke bör tillgodoses på andra vägar än genom lagstiftning på sätt i motionen föreslagits.

Till en början måste enligt utskottets mening beaktas, att rätt till expropriation enligt bestämmelserna i expropriationslagen eller i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, endast meddelas, om Kungl. Maj:t prövar det nödigt. Kungl. Maj:t torde vara oförhindrad förelägga sökanden att förebringa all utredning, som sökanden kan verkställa, om därigenom större säkerhet kan vinnas för att motstående allmänna intressen bedömes på ett riktigt sätt. Vad i 4 § första och andra styckena expropriationslagen stadgats angående vilka handlingar som skall fogas vid ansökningen torde nämligen icke innebära någon begränsning i vad som kan fordras av sökanden i fråga om styrkande av expropriationsbehovet, upplysning rörande förefintligheten av särskilda naturtillgångar inom expropriationsområdet m. m. Stadgandena tjänar i stället i första rummet ändamålet att Kungl. Maj:t skall få kännedom om expropriationsfastighetens exakta läge och om dess ägare och därigenom möjlighet att vid ansökningens behandling ta den hänsyn till enskilda motstående intressen, som kravet på rättssäkerhet föranleder. Vidare må erinras om Kungl. Maj:ts möjlighet att höra myndigheter, vilkas sakkunskap och erfarenhet är av betydelse för ärendets bedömande. Att så som i motionen och i några remissyttranden föreslagits ändra expropriationslagen torde med hänsyn till vad nu anförts vara onödigt, därest med ändringen skulle avses att skapa rättslig befogenhet för Kungl. Maj:t att infordra den utredning i expropriationsärende, som bedömes erforderlig.

Motionärernas syfte med lagändringen torde emellertid främst vara att säkerställa att uppmärksamheten i högre grad än hittills skall i expropriationsärenden ägnas skyddet av naturtillgångar. Enligt utskottets mening kan det förutsättas, att utredningen i expropriationsärenden som regel redan f. n. göres så fullständig, att förekomsten av naturtillgångar i vederbörlig mån beaktas, och att utredningen i erforderlig utsträckning omfattar yttranden från bergmästarämbete och Sveriges geologiska undersökning. Utskottet anser därför att tillräckliga skäl icke föreligger att i nyss berörda syfte vidtaga en sådan lagändring som den föreslagna. Därtill kommer att lagregler angivande vilken utredning sökande i expropriationsärende skall förebringa kan befaras verka osmidigt. I många fall är ju en utredning rörande förekomsten av naturtillgångar uppenbarligen onödig. I andra fall åter kan den visserligen ur några synpunkter te sig önskvärd. En sådan undersökning rörande ett expropriationsområde kan emellertid verka hindrande för systematiskt bedrivna undersökningar rörande landets mineraltillgångar. På grund härav eller med hänsyn till kostnaderna för utredningen kan det befinnas, att nackdelarna av denna skulle väga över fördelarna. Så kan vara förhållandet då en mindre kraftledning skall dras

fram över områden, beträffande vilka några särskilda skäl för att antaga förekomst av mineraltillgångar icke föreligger. Skulle det, sedan för kraftledningen exproprierats servituts- eller nyttjanderätt till erforderligt område, visa sig att brytvärda mineralier finnes inom området, kan ledningen ju i så fall flyttas. Att däremot en omsorgsfull utredning i berörda hänseende bör föregå expropriation för framdragande av exempelvis en 380 kV ledning synes klart.

På grund av vad nu anförts vill utskottet icke förordna, att riksdagen gör hemställan hos Kungl. Maj:t att lagändring i det av motionärerna först berörda hänseendet måtte åvägbringas.

Den andra punkt, där motionärerna hemställer om lagändring, rör expropriationsdomstols värdering av expropriationsfastighet med där eventuellt befintliga mineraltillgångar. Enligt den organisation för handläggning av expropriationsmål, som genomfördes vid 1949 års riksdag, skall, förutom ägodelningsdomaren i orten och två nämndemän, såsom ledamöter i expropriationsdomstol i regel ingå två särskilda värderingsexperter, s. k. expropriationstekniker. Genom teknikernas medverkan avsåg man att ernå en större likformighet i värderingarna vid expropriation. Enligt 16 § expropriationslagen skall hälften av teknikerna ha erfarenhet i fråga om fastighetsvärdering inom tätorter och hälften beträffande dylik värdering å landet. Vilka speciella kunskaper tekniker dessutom skall äga har icke fastslagits i lagen. I propositionen nr 184/1949 med förslag till lag om ändringar i expropriationslagen förutsattes, att åtminstone någon av teknikerna skulle vara expert på byggnader och någon på taxering av växande skog. Detta har också iakttagits, då Kungl. Maj:t år 1950 förordnade ett tiotal tekniker för varje län. — Teknikerna tillkallas av domstolens ordförande, som därvid har att välja mellan de för länet förordnade.

Motionärerna anser att domaren bör äga möjlighet att tillkalla expropriationstekniker, som är särskilt sakkunnig i fråga om värdering av mineraltillgångar. I ett remissyttrande har förordats att vederbörande bergmästare skulle antingen tillkallas såsom expropriationstekniker att ingå i domstolen eller förordnas att avge yttrande till domstolen.

Utskottet vill i nu berörda spørsmål framhålla, att expropriationsdomstolen, om den så finner erforderligt, äger uppdraga åt person med den av motionärerna avsedda kompetensen att såsom sakkunnig avge yttrande till domstolen. Genom ett sådant förfarande torde domstolen i regel få grundval för en riktig värdering av förefintliga mineraltillgångar, i den mån en sådan över huvud taget är möjlig. Emellertid kan sådana skäl, som föranlett att t. ex. expert på värdering av skog kan bli ledamot av expropriationsdomstol, måhända tala för att även expert på värdering av mineralier borde utses att vara expropriationstekniker. Att märka är dock, att de expropriationsmål, i vilka värdering av mineraltillgångar kan utgöra ett väsentligt inslag, f. n. torde vara jämförelsevis få. Fråga är därför, om den som skulle förordnas såsom expropriationstekniker med sakkunskap på

värdering av mineraltillgångar komme att erhålla den vana vid expropriationsdomstolens arbete och värderingsreglernas tillämpning som expropriationstekniker väntas förvärva. Skulle mål av här avsett slag komma att uppgå till ett icke obetydligt antal per år, kan sакläget bli ett annat. Under sådana förhållanden synes det vara lämpligt att bergmästare eller andra i fråga om mineraltillgångar sakkunniga personer förordnas såsom expropriationstekniker eller såsom suppleanter för dylika. Att med tanke härpå ändra de i 16 § givna bestämmelserna angående teknikernas kompetens anser utskottet icke lämpligt, då de som skulle utses för värdering av mineraltillgångar torde böra äga kunskap beträffande fastighetsvärdering. Utskottet vill alltså icke tillstyrka motionärernas hemställan i den del den går ut på att förslag om lagändring i nu nämnt avseende skall föreläggas riksdagen.

Även i ett tredje hänseende önskar motionärerna ändring i expropriationslagen. Det är härvid åter fråga om den del av expropriationsförfarandet som slutar med Kungl. Maj:ts beslut i ärendet angående expropriationstillstånd. Innan sådant beslut meddelas, skall enligt 4 § tredje stycket expropriationslagen tillfälle lämnas fastighetens ägare och innehavare så ock annan, som kan av expropriationen lida men, att avgiva yttrande, huruvida den avsedda markens avstående eller upplåtande är med särskild olägenhet förenat, eller huruvida annan lämplig mark kan med mindre olägenhet tagas i anspråk eller eljest något är att erinra i anledning av ansökningen. Av förarbetena till lagen framgår, att det i lagrummet angivna hörandet av sakägare icke alltid ansåges kunna ske genom delgivning med varje sakägare för sig. I vissa fall måste man nöja sig med att under viss tid hålla handlingarna tillgängliga för sakägarna å lämplig plats samt genom offentlig kungörelse ge dem meddelande härom.

Enligt motionen bör underrättelse om expropriationsansökan ske på ett mera effektivt sätt än genom offentlig kungörelse. En utväg vore att i lagen införa bestämmelse om att varje enskild markägare skulle genom rekommenderat brev underrättas om att rätt till expropriation söktes.

Anmärkas må, att föreliggande fråga berördes vid 1949 års riksdag i utlåtande av andra lagutskottet (utl. nr 34/1949 s. 41) i anledning av propositionen med förslag till lag angående ändring i expropriationslagen. Expropriationslagen företedde enligt nämnda utlåtande allvarliga brister i skilda avseenden. Bl. a. syntes det kunna övervägas, huruvida det ej vore lämpligt att införa detaljerade bestämmelser i förevarande hänseende. Det föreliggande lagförslaget hade icke sådant syfte, att de med utskottets nyssnämnda anmärkning avsedda bristerna genom detsamma kunnat avhjälpas. Andra lagutskottet framhöll såsom ett önskemål, att vid lägligt tillfälle hela expropriationslagen måtte överses och överarbetas.

Enligt tredje lagutskottets mening talar åtskilliga omständigheter till förmån för vad motionärerna anfört i fråga om underrättande av sakägare. Visserligen torde väl redan nu sakägarna i den mån de är kända i allmänhet

på ett tillförlitligt sätt underrättas om expropriationsansökan. Då det här gäller ett för den enskilde oftast kännbart ingripande, kan man emellertid knappast låta sig nöja med att myndigheterna skall äga skönsmässigt avgöra, när underrättelse skall ske genom personlig delgivning och när offentlig kungörelse skall användas. I ett yttrande uttalas dessutom att den föreslagna ändringen visat sig erforderlig. Också finnes, som i några remissyttranden framhållits, i liknande fall på andra rättsområden bestämmelser, som närmare reglerar hur underrättelse skall ske. Å andra sidan må medges, att angelägenheten av en ändring synes något minska, om förfarandet med offentlig kungörelse komme att förbättras genom att kommunala anslagstavlor uppsättes och dessa jämväl finge tjäna för meddelande av underrättelser i expropriationsärenden (se härom prop. nr 210/1953 s. 137 och 143). Med beaktande även av sistnämnda omständighet har utskottet kommit till den uppfattningen, att expropriationslagens bestämmelser om sakägares underrättande bör preciseras. En sådan precisering torde enligt utskottets mening kunna ske oberoende av frågan om en revidering i övrigt av expropriationslagen. Utskottet vill alltså tillstyrka, att utredning verkställas i det i motionens motivering sist berörda hänseendet och att förslag till lagändring därefter föreläggas riksdagen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen ville i anledning av motionen II: 235 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte efter erforderlig utredning framlägga förslag till ändring i expropriationslagens bestämmelser angående underrättande av sakägare om expropriationsansökan.

Stockholm den 17 november 1953.

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Osvald, Lindahl, Lars Andersson, Ebbe Ohlsson*, Grym, Boo*, William Ohlsson och Georg Carlsson*;

från andra kammaren: herrar Åhman*, Johansson i Torp, Nyberg, Jansson i Hällefors, Bengtsson i Halmstad, Munktell, Jansson i Benestad och Nilsson i Östersund.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.